

Uttalelse om bruk av forsøksdyr i Norge fra Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT)

Sammendrag

NENT kommenterer i denne uttalelsen forhold ved dagens regelverk og bruk av forsøksdyr som kan være etisk betenkelige etter en henvendelse fra Dyrebeskyttelsen Norge. Vurderingen har blant annet lagt til grunn den økende bevisstheten i samfunnet rundt disse forhold, inkludert krav om innsyn i hva slags forsøk som utføres og hvorfor de må utføres. For folk flest er bruk av forsøksdyr et svært problematisk og følelsesladet tema, og komiteen ser det derfor som spesielt viktig at det er så stor åpenhet som mulig rundt disse spørsmålene. NENT har vurdert situasjonen ut i fra møter med involverte parter og kommet frem til at det er behov for forandringer/handling i forhold som angår regelverk, forvaltning og praksis i bruk av forsøksdyr. NENT anbefaler at det vurderes opprettet egne etiske komite(er) uavhengig av Utvalg for forsøk med dyr (FDU) for vurdering av forsøk med dyr og at systemet med delegering av myndighet til lokale ansvarshavende ved forsøksdyravdelinger revurderes. Det store antall forsøksdyr som benyttes i Norge er bekymringsfullt, og det bør i denne sammenheng også vurderes om rapporteringssystemet gjenspeiler de faktiske forhold sett i lys av folks forståelse av hva forsøk med dyr innebærer. I tråd med dette bør forsøk med villlevende dyr forvaltes på samme måte som dyr som holdes i avgrensede forsøksdyravdelinger. En større offentlighet og åpenhet rundt bruk av dyr i forskningsøyemed vil kunne bidra til økt forståelse for de forsøk som det er viktig å utføre for å redde "liv og helse" på lengre sikt. Bruk av dyr til undervisningsformål bør gjennomgås og harmoniseres med hva som er gjeldende praksis i andre land.

1. Innledning

Dyrebeskyttelsen Norge har bedt NENT foreta en etisk vurdering av eksisterende praksis for bruk av forsøksdyr i Norge. Medlemmer fra Dyrebeskyttelsen orienterte NENT i april 2003 om de aktuelle problemstillingene og delte ut bakgrunnsmateriale. En særlig bekymring fra Dyrebeskyttelsen var bruk av forsøksdyr i undervisning innen biomedisinske fag ved universiteter og høyskoler. I juni 2003 informerte Rådet for dyreetikk ved sekretæren NENT om dette organets mandat og arbeid hvor det ble spesielt rettet søkelys mot bruk av vilt i forvaltnings- og forskningsformål som ikke omfattes av gjeldende regler og forskrifter for forsøksdyr. Medlemmer av NENT har senere hatt møte med representanter fra Utvalg for forsøk med dyr (FDU) og med leder for en forsøksdyravdeling ved en vitenskapelig institusjon (november 2003). NENT var her spesielt interessert i møtedeltakernes vurdering av nåværende situasjon og konsekvenser av anbefalinger i Stortingsmelding nr. 12 (2002-2003) "Dyrehold og dyrevelferd". Forsøksdyr og etikk har også vært hovedtema i oktobernummeret 2003 av tidsskriftet *Forskningsetikk* (utgitt av De nasjonale forskningsetiske komiteer).

NENT er en uavhengig, rådgivende instans i forskningsetiske spørsmål vedrørende naturvitenskap og teknologi. NENT er oppnevnt av Undervisnings- og forskningsdepartementet (UFD), og medlemmenes kompetanse skal dekke de ulike fagområder innen naturvitenskap inkludert biologi, landbruks – og fiskeriforskning, og innen områdene teknologi og industri. I følge det generelle mandatet skal NENT "med utgangspunkt i de verdier som er felles i befolkningen, fungere som nasjonal utkikkspost, opplyser og rådgiver i forskningsetikk innen de aktuelle fagområder". NENT har vurdert at undervisning

ved universiteter og høyskoler som i utgangspunktet skal være forskningsbasert, også faller inn under komiteens ansvarsområde.

NENT vil i denne uttalelsen kommentere forhold ved dagens regelverk og bruk av forsøksdyr som kan synes å være etisk betenkelige. Forsøksdyr brukes til forskning, til diagnostikk, til produksjon og kontroll av legemidler og kjemiske stoffer, samt til undervisningsformål. Det store antall forsøksdyr som benyttes i Norge har ført til store medieoppslag, og blant folk flest er det en økende bevissthet rundt temaet dyrehold generelt og dyreforsøk spesielt. Stortingsmelding nr. 12 (2002-2003) har også aktualisert denne problemstillingen ved at det foreslås konkrete tiltak for å stimulere til bruk av alternativer til dyreforsøk. Internasjonalt forsøkes det å harmonisere regelverket for forsøksdyr, og spesielt innen EU foreligger det direktiver for bruk av forsøksdyr og som dermed begrenser medlemslandenes handlefrihet på dette området, samt at det er nedsatt en rådgivende komité for beskyttelse av forsøksdyr¹. Et av de viktigste tiltakene i Stortingsmeldingen er forslag om etablering av en nasjonal plattform for alternativer til bruk av dyr i forsøk (basert på de tre R'er: Replacement (erstatning), Reduction (reduksjon) og Refinement (raffinering)). *Replacement* innebærer at dyreforsøk kan erstattes med metoder som ikke innebærer bruk av dyr. *Reduction* innebærer å redusere antall forsøksdyr og antall dyreforsøk til et minimum. Med *refinement* forstås en forbedring av selve forsøksoppsettet og forsøksmetodikk for å kunne utføre forsøket på en mer skånsom måte, for å forbedre de forhold forsøksdyr lever under og for å unngå å måtte repetere forsøk som ikke var godt nok planlagt.

På nyåret 2004 ble det nedsatt et utvalg på departementsnivå som skal legge frem forslag til ny dyrevernlov som inneholder bestemmelser om forsøk med dyr, hvilket forsterker inntrykket av at temaet også har høy politisk prioritet. Med den foreliggende uttalelsen håper NENT å kunne bidra til utformingen av denne loven.

På denne bakgrunn har komiteen valgt ut de temaer som omtales.

2. Generelt om dyrevelferd og dyreetikk

Dyreetikk kan defineres som vår holdning til hvordan dyr skal behandles, og det har spesielt vært fokusert på dyreetikk ut i fra et velferdsmessig synspunkt. Hvordan man behandler dyr på en best mulig måte er avhengig av hvilken sammenheng vurderingen er forankret i:

---

¹ Council Directive 86/609/EEC of 24 November 1986 on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States regarding the protection of Animals used for Experimental and Scientific purposes

Directive 2003/65/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July 2003 amending Council Directive 86/609/EEC on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States regarding the protection of animals used for experimental and other scientific purposes (Text with EEA relevance)

Council Decision 1999/575/EC of 23 March 1998 concerning the conclusion by the Community of the European Convention for the Protection of vertebrate animals used for experimental and other scientific purposes

Council Decision 2003/584/EC of 22 July 2003 concerning the conclusion of the Protocol of Amendment to the European Convention for the Protection of vertebrate animals used for experimental and other scientific purposes

Se for øvrig: http://europa.eu.int/comm/environment/chemicals/lab_animals/index_en.htm for en oppdatering vedrørende EUs arbeid med dette, deriblant uttalelser fra diverse ekspert-råd.

- Samfunnsmessig sammenheng; hva folk flest mener er den rette måten å behandle dyr på. For eksempel, dyrebeskyttelsesbevegelsen representerer det organiserte uttrykk for at det finnes moralske forpliktelser overfor dyr.
- Lovmessig sammenheng; i Norge er bruk av forsøksdyr regulert i dyrevernsløven samt i forskrift for forsøk med dyr (vilt er regulert av viltmyndighetene)
- Filosofisk sammenheng; teoretisk tilnærming til begrepet dyreetikk.

I Stortingsmeldingen nr.12 (2002-2003) fremheves at alt dyrehold skal forankres ut i fra en etisk plattform; dyr har egenverdi og har derfor krav på omsorg og respekt, de som har ansvaret for dyrehold skal ha kunnskap om atferd og behov og gi hjelp når det trengs, dyrene skal holdes i et miljø som gir god livskvalitet, avl skal være basert på fysisk og psykisk friske dyr, og dyreholdet skal gi minst mulig belastning på dyret. I den sammenheng reiser bruk av forsøksdyr spørsmål som er relatert til hva begrep som dyreetikk og dyrevelferd innebærer. Nytteetikken har lenge vært en sentral teoretisk tilnærming til medisinsk etikk, hvor fokuset legges på resultatene i form av bedring eller forverring av livssituasjonen til de berørte parter. Forsøksdyr brukes i dag innen biomedisinsk forskning for å bedre forstå sykdom hos mennesker og dyr, men dette innebærer ofte påført lidelse hos forsøksdyrene. Dette reiser et etisk problem relatert til hvordan en skal vektlegge dyrevelferd versus våre interesser og hvordan en kan inngå kompromisser. Filosofene Peter Singer og Tom Regan har påpekt at dyr har rettigheter som vi som mennesker må respektere. Dette innebærer at vi som mennesker må sørge for at dyr har mulighet for utfoldelse, og at vi må hindre at dyr blir påført lidelser, samtidig som de fremhever at i praktiske avveininger vil et menneskes liv telle mer enn et dyrs liv. På den annen side hevder filosofen Joel Feinberg at for å ha rettigheter må en ha interesser, og at vi derfor kun har indirekte plikter overfor dyrs rettigheter. Blant 1000 nordmenn var 41 % enige i at ”moralsk sett bør dyr ha de samme rettigheter som mennesker” mens 35 % var uenige i en undersøkelse utført av SIFO i 1998. Dyrs moralske rettigheter, begrep som dyrevelferd og dyreetikk kan kun belyses ved etisk refleksjon samtidig som en samfunnsdebatt holdes gående for å belyse de normer som folk flest kan akseptere.

I en utredning av Brambell (1965) fremheves fem friheter som grunnleggende for dyrehold; 1) dyr skal unngå sult, tørst og feilernæring, 2) dyr skal unngå unormal kulde og varme, 3) dyr skal unngå frykt og stress, 4) dyr skal unngå skade og sykdom, 5) dyr skal ha mulighet til å utøve normal atferd. I dag er det gjort mye med hensyn til å etterkomme punkt 1-3, mens for punkt 4 og 5 er det fortsatt store mangler. I lovverket er definisjonen på hva som er uønsket lidelse uklar, ved siden av at det trengs en økt biologisk forskningsinnsats for å forstå hva som er unormal atferd, samt innen dyrs smerteopfatning. Det er også en uklarhet i forhold til kravet om at dyr skal kunne utøve normal atferd. Filosofen Peter Sandøe (København) har i sine analyser funnet at dyrevernerne deler seg i to grupper med hensyn til dette kravet. På den ene siden er det de som tolker ”normal atferd” dit hen at dyrene skal ha krav på et livsmiljø som er mest mulig tilpasset deres naturlige omgivelser, inklusive deres sosiale atferd. Andre derimot har påpekt at ”normal atferd” til dels ikke beskytter helse og velferd tilstrekkelig, for eksempel når det finnes aggresjon mellom dyrene. Utøvelse av normal atferd bør derfor ikke nødvendigvis inkludere en fullstendig etterlikning av det naturlige livsmiljø. Denne uenigheten skyldes en grunnleggende ”filosofisk” uenighet om betydningen av det ”naturlige”.

I en praktisk etisk vurdering av konkrete tiltak og dyreeksperimenter vil man være avhengig av å ha et redskap som fanger inn de ulike etiske hensyn som man må veie mot hverandre. Hvordan dette gjøres i praksis kan nok være litt forskjellig. NENT vil likevel påpeke at det finnes redskaper innen praktisk etikk som kan være til nytte i en slik sammenheng. Et slikt

redskap er for eksempel den såkalte etiske matrisen som NENT har erfaring med fra andre sammenhenger. Et eksempel på en slik matrise hvor ulike etiske hensyn for de ulike berørte grupper, inklusive dyrene, er vist i Appendiks.

3. Forvaltning av dyreforsøk i Norge

FDU forvalter dyrevernavlovens bestemmelser om forsøk med dyr og i henhold til forskrift om forsøk med dyr, og er oppnevnt av Statens Dyrehelsetilsyn (fra 01.01.04 inkludert i Mattilsynet). FDU har pr i dag 8 medlemmer med kompetanse innen veterinærmedisin, humanmedisin, biologi, praktisk forsøksdyrvirksomhet, genteknologi, jus og dyrevernav samt sekretær i 50% stilling. Alle forsøk med dyr skal godkjennes av FDU, men utvalget har adgang til å delegerer godkjenning av visse typer forsøk (antatt smertevoldende forsøk unntatt) til ansvarshavende ved registrerte forsøksdyravdelinger. Tre av medlemmene i FDU er ansvarshavende ved noen av landets viktigste forsøksdyravdelinger i human- og veterinærmedisin. Utvalget skal også føre tilsyn med forsøksdyravdelingene i form av stedlige inspeksjoner.

Medlemmene i FDU har en sterk faglig kompetanse som er viktig ved vurdering av bruk av forsøksdyr som omfatter alle dyr fra krepsdyr (10-fot kreps) til pattedyr, det vil si at de fleste er selv aktive innen forskning. Som for mange andre forskningsfelt i Norge er det biomedisinske fagmiljø relativt lite. I realiteten vil det kunne være nære samarbeidsforhold mellom de ulike aktører. Dette kan hindre en uavhengig og nøytral saksbehandling. Derfor er det viktig at det foreligger klare regler for habilitet innen FDU som er tillitsvekkende for en kritisk offentlighet.

FDU synes å mangle kompetanse innen statistikk, hvilket kunne ha styrket vurderingen av forsøkene med hensyn på å oppnå en reduksjon i forsøksdyrtallet. Antall dyr som er nødvendig i hver forsøksgruppe for å kunne vurdere resultatene ut i fra et bestemt signifikansnivå, er her en aktuell problemstilling. Hvorvidt det hadde styrket utvalget med medlemmer med spesielt ansvar for de etiske sidene av dyreforsøk, bør diskuteres og må sees i lys av diskusjonen om en egen etisk komitee for forsøk med dyr. I andre europeiske land er det egne etiske komiteer (enten regionale eller nasjonale) som vurderer forsøk med dyr. Tilsvarende system finnes i Norge innen medisinsk etikk, hvor regionale komiteer vurderer alle forsøk hvor mennesker og pasienter er involvert. Lekfolk i vid forstand er heller ikke representert i FDU. Dyrevernavalliansen som har en representant i utvalget, vil antagelig ikke kunne sies å representere offentlighetens syn på bruk av forsøksdyr.

Det har i den foregående diskusjon med FDU fremkommet at kapasiteten til å behandle aktuelle problemstillinger og til å kunne utføre et tilstrekkelig tilsyn er noe begrenset. Det føres for eksempel ikke tilsyn med forsøk som foregår utenom godkjente forsøksdyravdelinger (feltforsøk). Det er vårt inntrykk at ressursene til FDU er for lave og ikke står i forhold til intensjonen i forskriften. En undervurdering av behovet for midler til FDU, kan føre til at forvaltningsoppgaver ikke blir utført på en tilfredsstillende måte.

Systemet med lokale ansvarshavende er et særnorskt fenomen. Det kan ha sine klare fordeler med lokale ansvarshavende ved at de vil kunne ha god oversikt over og kontakt med fagmiljøene som utfører forsøkene, og vil lettere kunne vurdere eventuell belastning forsøket vil kunne påføre dyrene. Det vil også være relativt enkelt å justere forsøksoppsettet i samråd med ansvarshavende uten å måtte gå veien om et eksternt utvalg. Et slikt system vil imidlertid

kunne kritiseres for å være for personavhengig og for lite objektivt ved at ansvarshavende kan ha for nære relasjoner til personene/forskningsgrupper som søker om bruk av forsøksdyr. Forskningsinstitusjonene i Norge er relativt små og gjennomsluktige, og forskere innen aktuelle fagfelt kjenner som oftest til hverandre. Det vil og kunne oppstå situasjoner hvor ansvarshavende kan bli presset av kolleger til å godkjenne forsøk som ikke er i samsvar med de tre R'er. Dette kan være aktuelt ved bruk av dyr til forsøk som pågår over lengre tid, hvor dyrene benyttes av flere personer i en forskningsgruppe, og hvor behovet for dyr ikke er så godt avklart på forhånd.

Det foregår ingen vurdering av forsøkernes "nytteverdi" for samfunnet i forbindelse med godkjenning av forsøk med dyr, da dette ikke faller inn under FDU's ansvarsområde. Dette kan være spesielt problematisk i forsøk innen medisin og biologi hvor det studeres helt grunnleggende biologiske mekanismer, og hvor den samfunnsmessige betydningen ikke er så tydelig på kort sikt. Slike forsøk vil lett utsettes for kritikk og kan være til dels vanskelig å forsvare. For folk flest kan det være vanskelig å forstå at bruk av et stort antall mus og rotter kan ha betydning for sin egen helse en gang i fremtiden. Det kan derfor synes fordelaktig å inkludere et "etisk regnskap" i forbindelse med søknadene til FDU (se eksempel på etisk matrise i Appendiks). Imidlertid har FDU anledning til å foreta prinsippavgjørelser på selvstendig grunnlag, og vedtok for et snaut år siden at "forsøk med dyr der eneste formål er å illustrere kjent kunnskap skal avslås".

Det er og blitt reist spørsmål om det bør foretas en vurdering av forsøkernes vitenskapelige kvalitet og om forsøkene i det hele tatt vil gi faglig utbytte. Slik systemet er i dag er det den enkelte forsker som foretar denne vurderingen, og det kunne tenkes at andre personer/instanser burde trekkes inn i vurderingen av dette. Samtidig er det vel kjent at vurdering av vitenskapelig kvalitet er et forskningsetisk problem i seg selv som det er vanskelig å finne enkle løsninger på.

- NENT vil anbefale at det vurderes opprettet egne etiske komite(er) uavhengig av FDU for vurdering av forsøk med dyr, og som gjerne kan koordineres eller samordnes med den foreslåtte Nasjonale plattform for alternativer til bruk av dyr i forsøk
- NENT mener at systemet med lokale ansvarshavende bør vurderes på nytt og at den aktuelle forvaltningsinstansen (for tiden FDU) må sikres tilstrekkelige ressurser for at oppgaver og tilsyn kan bli utført på en tilfredsstillende måte.

4. Praksis i forhold til prinsippet "Replacement, Reduction and Refinement"

Bruk av forsøksdyr skal være basert på prinsippet om at alternativer til bruk av forsøksdyr skal være vurdert (replacement), antall dyr i forsøket skal være grundig vurdert og redusert i størst mulig grad (reduction), og forsøket skal utføres slik at dyrene påføres minst mulig ubehag/smerte (refinement).

Når det gjelder antall forsøksdyr, så viser tall i fra FDU at det totale antall dyr har økt fra ca 500 000 for året 2000 til ca 1.4 mill for 2002. Disse høye tallene har forårsaket store medieoppslag og stilt Norge i et dårlig lys med hensyn til praksis for bruk av forsøksdyr. Tallene som publiseres i årsrapportene fra FDU er gruppert ut i fra hvilken type aktivitet dyrene er benyttet til og ut i fra hvilken art det gjelder. Ved en nøyere gjennomgang av de enkelte kategorier utgjør fisk ca 97% av det totale antall forsøksdyr, hvorav mesteparten har blitt brukt til produkt- og miljøkontroll samt til forskning på viktige fiskesykdommer. Antall forsøksdyr, unntatt fisk, har vært nokså konstant de siste 5 år, og viser en nedgang på ca 50%

de siste 20 år, dette til tross for at antall forskere som benytter forsøksdyr har økt i den samme perioden.

Fra: Forsøksdyrutvalget, Årsrapport 2002

Norsk statistikk

Tabell 1) Antall forsøksdyr benyttet Norge i 2002 etter art og anvendelse

Art/Anvendelse	A	B	C	D	E	F	SUM
Mus	1 012	2 250	1 580	119	22 893	2 004	29 858
Rotte	72	48	0	453	12 554	24	13 151
Marsvin	2	494	0	30	36	0	562
Andre gnagere	0	0	0	100	351	0	451
Kanin	5	71	0	6	235	0	317
Hund	0	0	0	0	101	0	101
Katt	0	0	0	0	2	0	2
Mink og rev	0	0	0	0	81	0	81
Andre rovdyr	0	0	11	0	18	0	29
Storfe	0	6	0	11	81	0	98
Geit og sau	0	12	0	0	521	0	533
Gris	0	0	0	103	658	0	761
Rein	0	0	0	0	50	0	50
Andre klauvdyr	0	0	0	0	185	0	185
Hest og a. hovdyr	0	0	0	0	4	0	4
Andre pattedyr	0	0	0	0	32	0	32
Høns	0	69	0	0	159	0	228
Andre fugler	396	0	0	0	2 352	0	2 748
Krypdyr	0	0	0	0	0	0	0
Amfibier	0	0	0	276	124	0	400
Fisk	400	95 540	431 273	633	794 949	109 686	1 432 481
Tifotkreps	0	0	0	0	494	0	494
SUM	1 887	98 490	432 864	1 731	835 880	111 714	1 482 566

A - Diagnostikk av fysiologiske og patologiske tilstander (blod- og vevstyping, infeksjoner, mikroorganismer, parasitter o.l.)

B - Produksjon og kontroll av diagnostiske og terapeutiske hjelpemidler (legemidler, reagenser, sera, vaksinasjoner o.l., jfr. pkt C)

C - Produkt- og miljøkontroll (utenom det som faller under B)

D - Undervisning og demonstrasjoner

E - Forskning

F - Andre formål

Det økte forbruket av fisk i de senere år kan synes å ha en rimelig forklaring. Utvikling av vaksiner mot fiskesykdommer som gir høy dødelighet og store økonomiske tap, har vært et prioritert område for forskningsinstitusjoner og vaksineprodusenter. De første utprøvingene av vaksinene foregår i egnede forsøksdyravdelinger, men for å få eventuelle vaksiner godkjent kreves det feltforsøk i oppdrettsanlegg. Slike forsøk krever store mengder fisk. Likeledes benyttes et stort antall fisk til kontroll av produkter som slippes ut i miljøet og som kan tenkes å ha effekt på akvatiske organismer. I de nevnte eksemplene inngår også bruk av kontrollfisk (fisk som ikke får vaksine eller ikke blir eksponert for ulike miljøkomponenter), og det må reises spørsmål om dette i folks øyne egentlig anses som dyreforsøk. FDU har nylig nedsatt et utvalg som skal foreta en differensiering i statistikken av fisk til forsøk slik at det kan bli lettere å vurdere bakgrunnen for de høye tallene. Ved siden av burde det også diskuteres hvordan den standardiseringen og kunnskap om kvalitet og utforming av forsøk som har blitt gjennomført på mus kan anvendes også på fisk. Et problem innen for eksempel fiskehelseforskningen er tilgangen på forsøksfisk av jevn og god kvalitet. Dette kompenseres som oftest ved at det benyttes store grupper med fisk for å utjevne individuelle forskjeller innen forsøksgruppene.

I søknadsskjema som skal sendes FDU av ansvarshavende ved de lokale forsøksdyravdelingene, må det nå redegjøres for hvordan man har forholdt seg til de tre R'er. Det vil si at det må dokumenteres at det ikke finnes fullgode alternativer til dyreforsøk, for eksempel *in vitro* systemer (organ- eller cellekulturer), at det er vurdert om forsøket kan utformes slik at dyr ikke lider unødig, og om antall forsøksdyr er nøye vurdert i forhold til ønsket måloppnåelse. Ut i fra de foreliggende tallene om bruk av forsøksdyr i Norge gjenstår det mye før disse målene er oppnådd innen akvakulturforskningen.

- NENT mener at det bør arbeides mer aktivt innen FDU/forsøksdyravdelinger for å redusere det store antall fisk til forsøk
- Forskning for å fremme alternativer til dyreforsøk må prioriteres nasjonalt
- NENT mener også at rapporteringssystemet bør endres for å gi et så riktig bilde av situasjonen som mulig

5. Avgrensning/definering av dyreforsøk problematisk ut i fra dagens regelverk

Som nevnt ovenfor utføres det idag forsøk med fisk som intuitivt ikke oppfattes som forsøk i den forstand at det ikke er så tydelig at forsøket kan påvirke dyret i vesentlig grad. På den annen side er det ulike håndteringer av dyr som ikke er underlagt rapporteringsplikt, men som folk flest vil oppfatte som dyreforsøk. Eksempler på dette er avlivning av dyr for uttak av organer/celler som skal benyttes i videre studier. Denne form for forsøk vil imidlertid bli inkludert i statistikken fra FDU for 2003. Dette vil medføre at forsøksdyrtallene vil bli enda høyere.

I henhold til forskriften betraktes ikke vilt (for eksempel frittlevende store rovdyr, hjortedyr) som forsøksdyr. Søknad om merking av vilt for eksempel i forvaltningsøyemed behandles ikke av FDU, men av viltmyndighetene. Hvis dyrene holdes i fangenskap i godkjent forsøksdyravdeling, er det imidlertid FDU som godkjenner de eventuelle forsøk som utføres. Dette synes NENT er betenkelig og mener at det bør vurderes om forsøksdyrforskriften bør utvides til å inkludere vilt.

- NENT synes det er problematisk at det som regelverket sier er dyreforsøk, ikke er i overensstemmelse med folks oppfatning av som er dyreforsøk.
- NENT anbefaler at viltloven samordnes med dyrevernloven

6. Fisk som forsøksdyr – nasjonalt ansvar

I Stortingsmeldingen om dyrehold og dyrevelferd blir det fremhevet at Norge har, som en ledende havbruksnasjon, et særskilt ansvar for å ivareta velferden for fisk i oppdrett, innbefattet fisk som forsøksdyr. NENT støtter denne oppfordringen, og foreslår videre at det bør i) initieres forskning for å øke kunnskap om fisk i forsøkssammenheng, og ii) utarbeides etiske standarder for bruk av fisk i forsøk. Sentrale emner er om fisk føler smerte på samme måte som pattedyr, og hvilke bedøvelsesmidler er best egnet til fisk som benyttes til mulig smertevoldende forsøk.

- NENT mener at Norge som stor aktør innen havbruk har et særskilt ansvar for å fremme kunnskap om sentrale problemstillinger om bruk av fisk som forsøksdyr, hvor kunnskap om smerteopplevelse står sentralt.

7. Offentlighet/innsyn i forsøksprotokoller

NENT etterlyser en større åpenhet rundt dyreforsøk, og det kan reises spørsmål om søknadene om bruk av forsøksdyr burde være allment tilgjengelige. Dette vil kunne bidra til en større forståelse i samfunnet for hvorfor og på hvilken måte dyreforsøk utføres. Som forvaltningsorgan er FDU undergitt reglene om offentlighet i forvaltningen. Imidlertid gjelder det flere unntak fra offentlighetsprinsippet, slik at FDU kan holde tilbake opplysninger av konkurransemessige hensyn. Ønske om unndragelse i fra offentligheten må begrunnes av søker i søknaden. Det er forståelig at dette kan være viktig i mange sammenhenger, for eksempel hvis forsøkene kan resultere i patentering av et produkt (farmasøytiske produkter, vaksiner, osv.). Det kan også være et ønske i fra forskningsmiljøer å begrense offentliggjøring av sine planlagte forsøk for at konkurrerende miljøer ikke skal ha fordeler av et slikt innsyn. Forskere som har ansvar for og utfører forsøkene, vil også kunne ha behov for en viss anonymisering på grunn av det store engasjement og til dels motstand det er i visse befolkningsgrupper mot dyreforsøk generelt. Imidlertid mener NENT at en unndragelse i fra offentligheten bør være tidsbegrenset slik at konkurransehensyn kan ivaretas, samtidig som at offentligheten vil ha en mulighet for innsyn i hvilke typer forsøk som utføres, hvilke dyrearter som er involvert og antall dyr som benyttes.

- NENT ønsker en større grad av åpenhet og offentlighet rundt bruk av forsøksdyr

8. Undervisning

Det er varierende praksis med hensyn til bruk av forsøksdyr ved undervisning i biovitenskaper ved universiteter og vitenskapelige høyskoler. Det er ofte tradisjoner nedfelt ved de forskjellige institusjoner som videreføres, og det synes å være ulik praksis og lokale forskjeller i denne sammenheng. Andel forsøksdyr til undervisningsformål utgjør ca 0.1% av det totale antall dyr brukt i forsøk. Ved siden av brukes det også noen dyr til studier av isolerte organer og celler. Disse er i dag ikke meldepliktig til FDU når dyret er avlivet før forsøket starter. For studentene som må gjennomføre eksperimenter som involverer dyr, reises det ofte spørsmål om nødvendigheten av dette. Formålet med noen av forsøkene er å lære studentene å håndtere dyr (i for eksempel veterinærmedisin), mens for andre forsøk kan det være å demonstrere viktige fysiologiske prinsipper. Kritikken mot slike forsøk går i hovedsak

ut på at praktisk håndtering kan oppøves i kliniske fag, og at datamaskin-baserte simuleringsforsøk kan gi en bedre demonstrasjon av fysiologiske/biokjemiske prosesser enn hva mer eller mindre øvede studenter klarer å få til ved bruk av dyr. Det kan synes som at det ikke alltid er nøye nok vurdert om bruk av forsøksdyr virkelig gir en så stor gevinst i undervisningsøyemed at det ikke kan erstattes på andre måter.

- NENT mener at det må overveies nøye om bruk av dyr til undervisning i biomedisinske disipliner er nødvendig. Videre foreslår NENT at norsk praksis bør harmoniseres med hva som er praksis i andre land for tilsvarende utdanning. En slik utredning kunne være en oppgave for den foreslåtte Nasjonale plattform for alternativer til bruk av dyr i forsøk.

Referanser

Bjørkum, E., M. Lien, and E.K. Bye, *Kjøtt, holdninger og endring*. Statens institutt for forbrukerforskning (SIFO), 1998.

Brambell, F.W.R (1965) Report of the Technical Committee to enquire the welfare of animals kept under intensive livestock husbandry systems. Command paper 2836. Her Majesty's Stationary Office, London.

Feinberg, J 1974. The rights of animals and unborn generations. I W.T. Blackstone (red.), *Philosophy and Environmental Crisis*. Athens: Univ. of Georgia Press.

Regan, T. 1988. *The case for animals rights*. London: Routledge

Singer, P. 1986. All animals are equal. I P. Singer (red.). *Applied Ethics*. Oxford: Oxford Univ. Press

Stortingsmeldingen nr.12 (2002-2003) Dyrehold og dyrevelferd
<http://odin.dep.no/ld/norsk/publ/stmeld/020001-040004/index-dok000-b-n-a.html>

Årsrapporter fra FDU

APPENDIKS

Kort sagt går en etisk matrise ut på først å skaffe seg en oversikt over de mest relevante etiske prinsippene som blir anvendt i en slik vurdering. Deretter legger man til en liste med de etisk relevante berørte parter, inklusive dyrene. De etiske prinsippene blir så nærmere spesifisert for hver av de berørte partene. Man får dermed en første etisk matrise. Denne matrisen kan eksempelvis se slik ut:

<i>Etisk matrise for dyreforsøk</i>	Velferd	Verdighet / autonomi	Rettferdighet / "fairness"
forsøksdyr	Unngå unødig smerter og stress i forsøkene / 3 R Akseptable levekår	Leve i naturlige omgivelser / få primærbehovene oppfylt Respekt for dyrets naturlige instinkter	Sammenlignbar behandling i forhold til andre dyr i dyrehold
forskersamfunnet	Sosial trygghet Følelse av trygghet på egne resultater	Mulighet til å velge problemstillinger og beste metoder. Støtte, respekt og sympati fra samfunnet	Sammenliknbar bruk av dyr i forhold til for eksempel matproduksjon
samfunnet	Beskyttelse mot sykdom og andre plager Kostnadseffektiv forskning	Innsyn og kontroll	Økt bærekraft (rettferdighet mellom generasjonene)
naturmiljøet	Beskyttelse mot belastninger og sykdommer	Ingen unyttig og meningsløs bruk av naturressurser	Bevaring av biodiversitet

I et neste skritt vurderer man konsekvensene av det konkrete planlagte forsøk i forhold til de enkelte cellene i matrisen. Vanligvis vil noen konsekvenser bidra til at enkelte hensyn vil bli positivt påvirket, mens andre vil bli negativt påvirket. Dette fanger man inn i en såkalt konsekvensmatrise (for eksempel med + og – tegn). I en avsluttende vurdering tar man så stilling til helheten ved å ta stilling til om kan godta summen av negative virkninger til fordel for de positive.

NENT mener at en slik etisk matrise kan være anvendelig i praktiske etiske vurderinger. Dessuten er det grunn til å mene at eventuelle etiske betraktninger rundt konkrete dyreforsøk i alt for liten grad er gjort eksplisitt og at dette skjema kan vise en vei hvordan man i praksis kan synliggjøre etiske hensyn i en offentlig debatt om forsøksdyr.